

Regeringen
Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

Utvärdering av teckenspråkutbildning för föräldrar (TUFF) 2003, (Regeringsuppdrag från regleringsbrevet för verksamhetsår 1998)

Skolverket överlämnar härmed 2003 års utvärdering av teckenspråkutbildning för föräldrar.

Utvärderingen fokuserade två frågeställningar: Varför har antalet föräldrar som deltagit i utbildningen minskat under de senaste åren? Hur värderar föräldrarna TUFF-utbildningen?

När det gäller den första frågan visade utvärderingen att flera faktorer sammantaget bidragit till minskningen, bl.a. utbildningens tempo, individuell feedback till deltagarna, gruppindelningen och de ekonomiska förutsättningarna. En del föräldrar sparar helt enkelt en del av sina TUFF-timmar för att senare delta i en reviderad TUFF-utbildning.

När det gäller den andra frågan om föräldrars syn på utbildningen kom utvärderingen fram till att majoriteten av deltagarna är nöjd med utbildningen. Utbildningen uppskattas också för sin naturliga roll som mötesplats för föräldrar och utbyte av erfarenheter. Det framgår dock tydligt i utvärderingen att antalet timmar – 240 timmar – inte är tillräckligt för att nå målen i ramkursplanen för utbildningen.

Utvärderingen är utarbetad av fil.dr. Lars-Åke Domfors, Örebro universitetet.

I den slutliga handläggningen ingick också undervisningsrådet Madeleine Dahlborg deltagit.

Staffan Lundh
Avdelningschef
Utredningsavdelningen

Sun-Joon Hwang
Enhetschef
Utredningsavdelningen

**2003 års utvärdering av
TUFF-teckenspråksutbildning för föräldrar**

**Lars-Åke Domfors
Örebro Universitet
Oktober 2003**

Sammanfattning

Sedan år 1997 ges statsbidrag till TUFF (teckenspråksutbildning för vissa föräldrar).¹ Flera myndigheter ansvarar för olika aspekter av TUFFs genomförande. Specialpedagogiska institutet handlägger utbetalningar till utbildningsanordnarna (sex folkhögskolor), Centrala studiestödsnämnden inkomst- och resekostnadsersättning till föräldrar, och Skolverket skriver ramkursplanen samt utvärderar utbildningen. Årets utvärdering sker under en övergångsperiod, och speglar en TUFF-uppläggning som kommer att upphöra. Läsåret 2003/2004 införs en reviderad TUFF-utbildning som utgår ifrån den nya ramkursplanen, med en mer individ-/behovsbaserad utbildning. År 2004 ska en större, summerande utvärdering göras av TUFF.

Syftena med denna utvärdering är

- att beskriva förändringar av TUFF-deltagandet de två sista åren, och att försöka belysa möjliga orsaker till dessa förändringar;
- att belysa föräldrars syn på TUFF-utbildningen.

Metod för att belysa dessa syften har varit enkätundersökningar till föräldrar, utbildningsanordnare av TUFF-utbildningen samt landstingens habilitering (ansvarar för den första *introduktionsutbildningen* i teckenspråk).

Resultaten visar att antalet föräldrar som deltagit i TUFF-kurser minskat sedan 2001, mätt både med antal CSN-ärenden och kursdeltagare hos olika utbildningsanordnare. Detta står i kontrast till habiliteringars introduktionsutbildning i teckenspråk som inte visar samma minskning, med ett undantag. Någon generell huvudorsak till minskningen av deltagare i TUFF-kurser visar enkätundersökningen inte.

En tolkning är att flera faktorer sammantaget har bidragit till minskningen. Dessa orsaker varierar i betydelse för olika föräldrar, på olika orter, med skilda förutsättningar och behov. Enkätresultaten avspeglar också vissa skillnader ifråga om vilken utbildningsanordnare som genomför TUFF-kurserna. Faktorer av betydelse i sammanhanget kan enligt resultaten vara aspekter av TUFF som enligt föräldrarna borde förbättras. En del föräldrar kritiserar undervisningens långsamma tempo, andra påtalar bristen på individuell feedback. Ett antal efterlyser bättre gruppindelning i relation till deltagarnas nivå i teckenspråkfärdighet, och vissa kritiserar de ekonomiska förutsättningarna. Svårigheter att komma loss från arbetet en vecka har betydelse för vissa föräldrar. Däremot verkar inte det faktum att mer än 80% av döva barn opereras med cochleaimplantat (CI) ha så stor betydelse för deltagande/ickedeltagandet i habiliteringens introduktionsutbildning i teckenspråk, eftersom en majoritet av föräldrar till förskolebarn med CI väljer att gå denna.

¹ SFS 1997:1158

Ytterligare en tolkning av det minskade TUFF-deltagandet är att vissa föräldrar sparar en del av sina TUFF-timmar, dels med tanke på barnens språkutveckling, dels för att kunna delta i den tidigare nämnda reviderade TUFF-utbildningen.

Det andra syftet var att belysa föräldrars syn på TUFF-kurser. 106 av 113 föräldrar (94%) som deltog i kurser sommarhalvåret 2003 besvarade en enkät. Dessa kurser genomfördes i internatform och majoriteten är nöjd med den barntillsyn och logi som arrangerats. TUFF-kurser i internatform upplevs som positivt av föräldrarna, då det innebär en möjlighet till kontakt med andra, och att kunna jämföra och utbyta erfarenheter. Den dominerande synpunkten på TUFF-utbildningen är att antalet timmar inte räcker för att nå uppnåendemålen. Någon efterföljande utbildning som nämndes i propositionen² förekommer inte (med något undantag).

Majoriteten av föräldrarna upplever att de under kursveckan utökat sitt teckenförråd, fått fördjupade kunskaper i och om teckenspråk samt utvecklat sin kommunikationsförmåga. Samtidigt finns en viss återhållsamhet i de positiva svaren, vilket pekar på behovet av den reviderade TUFF-utbildningen som införs 2003/2004. CSN-ersättningen vid inkomstbortfall har varit densamma sedan 1995, vilket kritiserats av föräldrarna.

² Prop. 1996/97: 162

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Uppdraget	5
2. Bakgrund	5
3. Syfte och genomförande.....	6
4. Nuläge: Förändringar och möjliga orsaker.....	7
4. 1 Utbildningsanordnare	7
4. 2 Habilitering.....	8
4. 3 Slutsatser	9
5. TUFF-utbildningens kvalité ur föräldraperspektiv	9
5. 1 Slutsatser	13
6. TUFF-utbildningen: Bestämmelser och förbättringar.....	13
6. 1 Utbildningsanordnare	13
6. 2 Habilitering.....	14
6. 3 Föräldrar	15
6. 4 Slutsatser	16
7. Diskussion	17

Referenser

Bilagor:

1. Enkäter
2. Ramkursplan för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar (SKOLFS 2003:19)
3. Utdrag ur SFS 1997:1158

1. UPPDRAGET

Skolverket har på regeringens uppdrag fastställt en ramkursplan³ för utbildning i teckenspråk för föräldrar till barn som är beroende av teckenspråk för kommunikation. Skolverket skall dessutom följa och utvärdera utbildningen [jfr förordningen SFS 1997:1158 om statsbidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar, förkortat TUFF].

Den aktuella utvärderingen avser TUFF-utbildningen 2003 och bygger på en enkätundersökning. Uppdraget har karaktären av en delutvärdering, eftersom en större, sammanfattande utvärdering av TUFF skall genomföras under 2004.

2. BAKGRUND

TUFF-reformen

I november 1995 tillsattes en särskild utredare för att utreda frågor kring utbildning i teckenspråk för föräldrar till döva, dövblinda och hörselskadade barn samt till andra barn med motsvarande behov av teckenspråk för kommunikation.⁴ I augusti 1996 presenterade utredningen sitt betänkande *TUFF – Teckenspråksutbildning för föräldrar*⁵. Året därpå överlämnades propositionen *Utbildning i teckenspråk för vissa föräldrar mm.*⁶ till riksdagen. Efter riksdagsbeslutet utfärdades en *Förordning om statsbidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar.*⁷

I enlighet med propositionen delades utbildningen in i tre delar, där utbildning i teckenspråk för föräldrar utifrån landstingens habiliteringsansvar skulle utgöra basen i modellen, så kallad *introduktionsutbildning*. Därefter vidtar *TUFF-utbildningen* med statsbidrag, vilken utvärderas i denna rapport. Efter TUFF:s tidsbegränsade utbildning, 240 lektioner, möter sedan *efterföljande utbildningar* ytterligare behov. Detta tredje steg ingick inte i propositionens förslagsområde, men man pekade på möjligheter till indirekt statligt stöd inom befintliga system, såsom folkhögskolor, mm.

TUFF-utbildningen kom att genomföras i tio steg från 3-12 av olika utbildningsanordnare.⁸ Dessa är folkhögskolorna i Önnestad, Örebro,⁹ Kungälv (Nordiska fhsk), Väddö (Danderydsfilialen), Västankvik samt Härnösand.

³ SKOLFS 2003:19.

⁴ SOU 1996:102, s. 3.

⁵ SOU 1996:102.

⁶ Prop. 1996/97:162.

⁷ SFS 1997:1158 (se utdraget i bilaga 3).

⁸ De första stegen har utgjorts av Introduktionsutbildning i teckenspråk i landstingens regi.

⁹ Önnestad folkhögskola (fhsk) samarbetade de första åren med HADAR, Malmö. Örebro fhsk genomför TUFF i samarbete med Stiftelsen Teckenspråkscentrum (STC).

En förutsättning för *likvärdighet* och *kvalitet* var bl.a. enligt propositionen om TUFF att utbildningen skulle bedrivas inom ramen för en ramkursplan.¹⁰ Skolverket fick i uppgift att utarbeta en sådan, vilken nu reviderats. (se bilaga 2)

Flera myndigheter har ansvar för olika delar av TUFF. De första åren var Statens institut för handikappfrågor i skolan (SIH) handläggare av bidragstilldelning och utbetalning av bidrag till utbildningsanordnarna. Denna uppgift övergick vid omorganisationen till Specialpedagogiska institutet (SIT). Centrala studiestödnämnden (CSN) handlägger inkomst- och resekostnadsersättning till föräldrar som deltar i TUFF-utbildning. Skolverket ansvarar för utvärderingar av utbildningen.

Antal TUFF-ärenden CSN behandlat ökade från 292 st. år 1998, till 563 år 1999. De senaste åren har en minskning skett. (se. tabell 1)

Tabell 1. Statistik över ärenden CSN behandlat om TUFF-ersättning åren 2001, 2002 och de första åtta månaderna under 2003. Antal personer.

	2001	2002	2003 (jan.-aug.)
Antal stödtagare	374	270	198
Antal utbetalningar	608	449	236

Av tabell 1 framgår att förhållandet mellan antal stödtagare och utbetalningar är konstant för åren 2001-2002, c:a 1,6 utbetalningar per stödtagare och år i snitt. Däremot har det sammanlagda antalet utbetalningar respektive antal involverade föräldrar minskat kraftigt under dessa år. Uppgifterna för 2003 pekar på vikande siffror, även med beaktande av att uppgifterna bara avser årets första åtta månader.

TUFF-ersättningen har sin grund i dess föregångare teckenspråkutbildningsstödet (TU-stödet), både vad gäller ersättningsnivåer och regelverk. Inkomst ersättningsnivå, 75 kronor per timme med inkomstbortfall, har legat på samma nivå sedan 1995.

Utvecklingsarbete

Under 2003 genomförs en omfattande förändring av TUFF ur flera aspekter. I början av året fastställdes den reviderade ramkursplanen (bilaga 2) med uppnåendemål och strävansmål. Istället för den tidigare använda kursstrukturen steg 3 – 12 kommer en mer behovsanpassad utbildning att genomföras fr.o.m. ht-03 med en gradvis övergång till den nya uppläggningsplanen. Vissa utbildningsanordnare har börjat införa mindre delar av den nya TUFF-utbildningen. Detta innebär vissa svårigheter att göra en fullt ut jämförbar utvärdering i år eftersom förutsättningarna varierar mellan olika kurser och utbildningsanordnare.

¹⁰ SKOLFS 1998:7.

3. SYFTE OCH GENOMFÖRANDE

Syftet med denna utvärdering är att belysa några aspekter av nuläget inom TUFF år 2003, statistiska förändringar av TUFF-deltagandet de två sista åren och möjliga orsaker till dessa förändringar, samt att belysa föräldrars syn på TUFF-kurserna. En avgränsning är att i syftet ingår inte en utvärdering vad beträffar handläggningen av resurser och ansökningar till SIT från utbildningsanordnarna.¹¹

Beteckningen ”steg” (3, 6, 9, 12) används fortfarande i denna rapport och i utbildningsanordnarnas kursutbud, vilket kommer att upphöra läsåret 2003/2004. ”Steg” i TUFF-utbildningen och i denna rapport motsvarar inte de ”steg” som används i kursplanerna för moderna språk. I denna rapport används beteckningen *teckenspråk*, en allmänt använd ”förkortning”, då mer relevant vore *svenskt teckenspråk* (SSL=Swedish Sign Language).

För att få planeringsunderlag diskuterades utvärderingen vid ett möte mellan TUFF-anordnare, Skolverket och Specialpedagogiska institutet. Som en viktig fråga att belysa, framhölls det minskande antalet föräldrar som sista tiden deltagit i TUFF. Vad kan orsakerna vara till detta? I ”talet om” TUFF-kursernas vikande deltagarantal finns även gissningar om orsakerna, t.ex. att mer än 80% av döva barn i Sverige opereras med cochleaimplantat. Detta skulle kunna innebära ett ökat intresse hos föräldrar för barnets utveckling av ett talspråk på bekostnad av teckenspråk. För att försöka få en mer saklig grund och ett bättre underlag att kunna beskriva nuvarande tendenser mer ingående skickades *sex enkäter* (bilaga 1a) till utbildningsanordnarna (samtliga skolor, inget urval). Samtliga enkäter besvarades och återsändes.

Innan föräldrarna kommer till TUFF-kurserna måste de ha gått en *introduktionsutbildning* i teckenspråk anordnad via landstingens habiliteringsansvar, hörsel- och dövpedagogiska verksamhet (här förkortat till HDV).¹² HDV möter alltså föräldrarna tidigt och har en förstahandskännedom om hur föräldrarna väljer. I syfte att komma åt möjliga orsaker till en eventuell förändring i föräldrars val utsändes *fem HDV-enkäter* (bilaga 1b) till några landsting. Urvalet blev HDV i regioner med specialskolor för döva och hörselskadade.¹³ Samtliga enkäter besvarades och återsändes.

För att fånga upp positiva och negativa föräldrasynpunkter på TUFF-utbildningen delades *113 föräldraenkäter* (bilaga 1c) ut i samband med

¹¹ Riksrevisionsverket (2003).

¹² Hur landstingens habiliteringsansvar varierar ifråga om organisationstillhörighet och benämning, såsom enhet inom sjukhus eller habilitering. Exempel är ”Hörselvården” och ”Hörsel- och Dövenheten”. I denna rapport används beteckningarna ”HDV” respektive ”habiliteringen”.

¹³ Skåne, Västra Götaland (Göteborg), Örebro, Stockholm och Västernorrland (Härnösand).

TUFF-kurser, med en spridning från nybörjare till de som kommit till slutet av sin TUFF-utbildning. 106 av 113 föräldrar besvarade enkäten, dvs. 94 %. Enkäten genomfördes tillsammans med Specialpedagogiska institutet. Ett urval gjordes så att enkäten skickades till de tre utbildningsanordnare som genomförde en eller flera TUFF-veckor i början av sommarlovet. Deltagare i TUFF-kurser under lov, t.ex. allhelgonaveckan och sportlov, tillfrågades ej. De tre skolor som ingick i enkätundersökningen var Väddö folkhögskola (Danderydsfilialen), Härnösands folkhögskola (fhsk) samt Örebro fhsk (samverkar med Stiftelsen Teckenspråkscentrum: STC). Gemensamt för samtliga kurser var att de genomfördes i internatform. STC hade förlagt kursen till Västanviks fhsk.

4. Nuläge: Förändringar och möjliga orsaker

4.1 Utbildningsanordnare

Syftet med enkäten till utbildningsanordnarna (bilaga 1a) var att belysa om några förändringar skett av antalet föräldrar inom TUFF-utbildningen. Statistik för åren 2001 och 2002 efterfrågades eftersom TUFF-kurserna hittills under år 2003 inte är helt jämförbara mellan utbildningsanordnarna (olika modeller tillämpas). Föräldrarna går i allmänhet flera kursveckor per år och kan alltså räknas in i statistiken nedan för fler än en vecka per år.

Det totala antalet föräldrar som deltagit under olika kurser har minskat från 1231 st. år 2001 till 840 år 2002. (fråga 1a) Det är alltså 391 färre deltagare, en minskning på c:a 1/3. I fråga 1b) efterfrågades eventuella tendenser i antalet deltagande föräldrar under första hälften av år 2003, jämfört med tidigare år. I Örebro har tillbakagången fortsatt det första halvåret, dock inte lika starkt som tidigare. Önnestad fhsk har fr.o.m. vt-03 tagit över verksamheten efter att tidigare ha samarbetat med HADAR, Malmö, och en jämförelse över tid är inte lika lätt som för övriga orter. Härnösand fhsk har inga kurser vt-03 före sommarkursen. På Nordiska fhsk minskar antalet ”nya” föräldrar. På Västanviks fhsk är tendensen att antal deltagare är mindre. Slutsatsen är att en minskning skett av antalet deltagare i TUFF-utbildningen de senaste åren.

Fråga 1c) formulerades ”Om förändringar skett enligt fråga 1a), vad kan ha orsakat detta? (t.ex. enligt kommentarer Ni fått i utvärderingar, tel.samtal från föräldrar, etc.)” De orsaker utbildningsanordnarna pekar på är att det föds färre döva/hsk barn. Många föräldrar väljer att låta sina barn opereras (cochleaimplantat: CI), och behovet av teckenspråk är nu inte lika stort som tidigare. En informant skriver: ”Inflyttningen till Örebro har minskat pga att CI-opererade barn går i skolan hemma, då de inte anses behöva en döv miljö”. I ett svar formuleras att ”Det är svårt att veta huvudorsaken till nedgången i antal kursdeltagare”, men som möjliga orsaker anges ”relativt god arbetsmarknad – tidigare passade många arbetslösa föräldrar på att gå” [TUFF-utbildningen], samt ”En större andel föräldrar är invandrare och svåra att aktivera”. Från en utbildningsanord-

nare är svaret: ” Vet ej, men det blir vanligare att man anmäler sig till kurs och sen hoppar av med kort varsel. Som anledning uppges mest familjeskäl.”

4. 2 Habilitering

Enkäten (bilaga 1b) besvarades av en person i respektive hörsel- och dövpedagogiska verksamhet (HDV) som är handläggare/ansvarig för kontakter med de här aktuella familjerna. Föräldrar har inte tillfrågats. Första frågan till de fem HDV formulerades: Har antalet förskolebarn och föräldrar i Er verksamhet förändrats under de sista två/tre åren? I två svar anges att en minskning skett och i tre ingen minskning. Som de faktorer, vilka kan ha haft störst betydelse i sammanhanget, anges dels att det fötts färre döva barn i området, dels att färre familjer med döva barn flyttat in till området.

I fråga 2a) efterfrågades antalet föräldrar till förskolebarn i respektive län som gått introduktionsutbildning i teckenspråk under åren 2001-2003. Ingen enhetlig tendens kan utläsas av svaren, utan tydliga regionala skillnader finns. I ett område har en minskning skett, i två har antalet föräldrar varit ungefär konstant, medan i ett fjärde har en ökning skett. I ett femte område är antalet litet och har varierat de senaste tre åren med 2 – 5 – 3 deltagare respektive år. Slutsatsen blir alltså att inget tydligt mönster kan utläsas av svaren, att en genomgående minskning skulle ha skett av deltagare i introduktionsutbildningen i teckenspråk.

Hur många föräldrar, vars förskolebarn har behov av TUFF, har inte deltagit i introduktionsutbildningen i teckenspråk? (fråga 2b) Enligt fyra av fem informanternas uppskattning är andelen föräldrar som valt att inte delta, liten eller ingen alls. Dessa tendenser har funnits hos alla sedan 2001, utom i ett fall där andelen icke-deltagare har minskat stadigt de sista åren.

Av vilka skäl har vissa föräldrar inte deltagit i introduktionsutbildningen i teckenspråk (och alltså inte fortsatt med TUFF)? (fråga 2c) Informanterna ombads försöka rangordna skälen efter hur frekvent de förekommer. Svaren visar inget enhetligt mönster, men några skäl är likartade. Det första är ”svårt med ledighet från arbetet”, ”avlösare” och ”tid och möjligheter”. Den andra kategorins skäl handlar om att föräldrarna ”anser sig inte ha behov av teckenspråk – fel målgrupp”, samt föräldrar till individualplacerade elever (i den reguljära grundskolan) som inte anser sig ha behov av teckenspråk. Ytterligare skäl som anges är ”ekonomiska”. I ett svar kritiseras bristen i gällande bestämmelser, att under TUFF har föräldrarna möjlighet att erhålla CSN-ersättning, men inte under habiliteringens introduktionsutbildning. En informant skriver: ”... Man förlorar två veckolöner per person. I en del kommuner i landet har man möjlighet att få ersättning via försäkringskassan, men här tolkar man reglerna på olika vis.”

På grund av detta har ett antal föräldrar tvingats avstå från introduktionsutbildningen. Andra skäl som kan förekomma för att inte delta är ”bearbetning av kris”, ”invandrargruppers svårigheter att ta till sig ett nytt språk” samt ”operation-satsar på talspråk”. Ett svar är: ”Föräldrar deltar noggrant i teckenspråksutbildningar. Om någon uteblir beror det på sjukdom eller liknande”.

Om en minskning sker av antalet föräldrar inom TUFF, skulle en möjlig förklaring kunna vara policyn eller förändring av policyn vad beträffar vilka föräldrar som erbjuds introduktionsutbildningen av HDV. Enkätfråga 3 (bilaga 1b) försökte fånga upp denna aspekt.

Enligt förordningen är målgruppen för TUFF föräldrar till barn som är beroende av teckenspråk för sin kommunikation. Informanterna tillfrågades vilka föräldrar som enligt den nuvarande policyn får information om och erbjuds introduktionsutbildning i teckenspråk, samt information om fortsatt TUFF-utbildning. (fråga 3a)

Regionala skillnader finns i vilken policy som tillämpas. I två svar anges att erbjudandet om introduktionsutbildning går ut till ”i stort sett alla föräldrar till barn med någon grad av hörselnedsättning” (dock ej ensidigt hörselskadade barn, tillagt i ett svar). I tre områden sker ett urval: ”i första hand erbjuds föräldrar till barn med gravare hörselnedsättningar, och som sannolikt kommer att erbjudas plats på specialskola”. Ett svar från denna grupp kompletteras med kommentaren ”Inbjudan sker även till föräldrar där vi ser en fördel med att barnet blir tvåspråkigt”. Denna policy har under de två/tre sista åren förändrats hos två av fem HDV. (fråga 3b) En förändring som anges är att ”behoven styr mera idag”.

Enkätfråga 4 fokuserade att många döva barn opereras med cochleaimplantat (CI). Antalet förskolebarn med CI i de fem områdena är sammanlagt 43 med en variation från 2 till c:a 20. Informanterna ombads uppskatta ungefär hur många av dessa barns föräldrar som valt att inte delta i introduktionsutbildningen i teckenspråk. (fråga 4b) Svaren visar genomgående på ett mycket litet antal, sammanlagt fyra föräldrar med en fördelning i enkätsvaren från olika HDV 0, 0, 0, 1 respektive 3 stycken.

4. 3 Slutsatser

- Tendensen är att en minskning har skett av antalet deltagare i TUFF-utbildningen de senaste åren, från 2001.
- Möjliga orsaker som anges kan vara fler barn med CI, vilket leder till att aktuella barn i större utsträckning bor kvar på hemorten, samt större andel invandrarföräldrar vilka är svårare att aktivera i TUFF.
- Antalet föräldrar som deltagit i de fem tillfrågade landstingens introduktionsutbildning i teckenspråk har varierat de tre senaste åren både regionalt och tidsmässigt. Ingen entydig, minskande tendens kan dock utläsas, utom i ett fall.

- Andelen föräldrar, vars förskolebarn bedöms vara i behov av teckenspråk, som inte deltagit i introduktionsutbildningen, är i allmänhet liten.
- Regionala policyskillnader finns ifråga om vilka föräldrar som erbjuds introduktionsutbildning och därmed blir ”behöriga” att söka vidare till TUFF.
- Majoriteten av föräldrar till förskolebarn med CI deltar i introduktionsutbildningen i teckenspråk.

5. TUFF-utbildningens kvalitet ur föräldraperspektiv

I slutet av vt-03 användes fortfarande beteckningarna ”steg” i TUFF-utbildningen, och de föräldrar som besvarade enkäten deltog i steg 3, 6, 9 och 12. Resultatredovisningen har grupperats utifrån dessa kurssteg. Ett mindre antal svar ingår från föräldrar på närliggande steg, t.ex. 5 och 8, vilka har räknats in i närmaste huvudgrupp (6 och 9). Föräldrarnas svar redovisas och analyseras i första hand för de olika kursstegen över hela materialet eftersom antalet svar i olika delgrupper annars skulle bli mycket litet. Vissa analyser har även gjorts på skolnivå med en jämförelse av svaren från olika utbildningsanordnare.

Tabell 2. Fördelningen av antalet kursdeltagare och enkätsvar från olika kurssteg och utbildningsanordnare. För Vaddö anges totalsumman eftersom vissa svar erhöles och inräknats här från närliggande steg såsom 5, 8 och 10.

	Vaddö		STC		Härnösand		Summa		% enkät-svar
	Deltagare	Enkät-Svar	Deltagare	Enkät-Svar	Deltagare	Enkät-Svar	Deltagare	Enkät-svar	
Steg 3	6	9	9	9	9	9		24	
Steg 6	14	9	9	9	8	6		29	
Steg 9	11	11	11	10	8	7		28	
Steg 12	4	9	9	8	13	13		25	
Summa	37	35	38	36	38	35	113	106	93,8%

Tabell 2 visar sammantaget en jämn fördelning av antalet deltagare, från nybörjare till de föräldrar som går sin sista TUFF-kurs.

Föräldrarna tillfrågades i enkäten ”Hur gammalt är Ditt/Dina barn som använder teckenspråk?” Åldersfördelningen av barn ser ut enligt följande: av 123 barn var 65 st. i åldrarna 0-6½, och 58 st. 7 år eller äldre. Vissa barn har båda föräldrarna med på aktuella TUFF-kurser, men vilka dessa är går ej att utläsa eftersom enkäten var anonym. TUFF-kurserna ska i första hand erbjudas förskolebarns föräldrar, men av enkätkommentarer framgår att föräldrar försöker spara sina 240 lektioner för att inte förbruka dem för snabbt. En tolkning kan vara att detta avspeglar sig i att 47% av barnen är 7 år eller äldre. En analys av barnens åldrar på respektive steg 3, 6, 9 och 12 visar att andelen förskolebarn 0-6½ år är 9%,

23%, 11% respektive 9%. 1/3 av förskolebarnen återfinns alltså bland föräldrar på steg 3 och 6.

I den första frågan ombads föräldrarna att relatera kursveckans innehåll och uppläggning till sitt barns ålder. Majoriteten av föräldrarna tycker att kursveckan passade deras barns ålder. Föräldrarna på steg 9 är dock mer kritiska. En föräldrasynpunkt på frågan är ”Irrelevant! Jag som vuxen måste ligga före!”

Tabell 3. Procentuell fördelning för respektive steg av föräldrarnas svar på fråga 1b): ”Tycker Du att kursveckans innehåll och uppläggning passade Ditt barns språknivå?”.

	Steg 3	Steg 6	Steg 9	Steg 12
För låg nivå	9,5	25	3,6	3,8
Lagom nivå	66,7	64,3	82,1	92,4
För hög nivå	23,8	10,7	14,3	3,8
Antal svar	21	28	28	26

En större andel föräldrar på steg 3 och 6, än på 9 och 12, tycker inte att kursveckans innehåll och uppläggning passar barnets språknivå. Detta kan jämföras med barnens ålder, enligt vilken andelen förskolebarn är högre på dessa steg. En möjlig tolkning är att innehållet och upplägningen som användes under kurserna vt-03 kunde i större utsträckning ha anpassats till förskolebarns språknivå.

Enligt resultaten i tabell 4 tycker föräldrarna i allmänhet att kursen genomförts på lagom nivå i förhållande till deras egen nivå. Föräldrarna på steg 6 skiljer sig på så sätt att en större andel upplever kursens nivå för låg. De negativa kommentarer som finns bland steg 6-föräldrar handlar om ett för lågt tempo. Dessutom finns synpunkter på hur gruppindelningen utföll, med påpekanden att vissa gruppers deltagare har varit mycket varierande ifråga om teckenspråksfärdighet.

Tabell 4. Procentuell fördelning för respektive steg av föräldrarnas svar på fråga 1c): ”Tycker Du att kursveckans innehåll och uppläggning passade Din egen teckenspråksnivå?”.

	Steg 3	Steg 6	Steg 9	Steg 12
För låg nivå	4,5	28,6	7,7	8,3
Lagom nivå	86,4	67,8	88,5	91,7
För hög nivå	9,1	3,6	3,8	0
Antal svar	22	28	26	24

Vid en analys på skolnivå av enkätsvaren på frågorna 1a) – 1c) finns en skillnad mellan utbildningsanordnarna vad beträffar andelen föräldrar som inte är nöjda med nivån respektive valet av innehåll. Några slutsatser vad orsakerna kan vara till detta går ej att utläsa av det insamlade underlaget.

Det *andra frågeområdet* fokuserade föräldrarnas upplevelse vad de lärt sig under kursveckan.

Tendensen är att majoriteten av föräldrarna upplever att de utökat sitt teckenförråd, fått fördjupade kunskaper i och om teckenspråk, samt utvecklat sin kommunikationsförmåga. (frågorna 2a – 2c, bilaga 1c) Samtidigt visar svarsmönstret att föräldrarna är något försiktiga i sin bedömning: alternativet ”ja, i viss mån” är helt dominerande på alla steg för samtliga frågor 2a)- 2c). Svarsmönstret för frågorna 2a) – 2c) är att de föräldrar som inte gått så många teckenspråkskurser anser i högre grad att de fått fördjupade kunskaper i och om teckenspråk, samt utvecklat sitt teckenförråd och utvecklat sin kommunikationsförmåga, jämfört med de som gått fler kurser.

Tabell 5. Procentuell fördelning för respektive steg av föräldrarnas svar på fråga 2c): ”Har Du under kursveckan utvecklat Din kommunikationsförmåga?”.

	Steg 3	Steg 6	Steg 9	Steg 12
Nej, inte alls	0	11,1	3,6	4
Ja, i viss mån	75	63	82,1	84
Ja, mycket	25	25,9	14,3	12
Antal svar	24	27	28	25

En jämförelse mellan frågorna 2a och 2c visar att föräldrarna på steg 3 och 6 är mycket positiva ifråga om att de utökat sitt teckenförråd, medan för utveckling av kommunikationsförmågan finns en mer återhållsam bedömning.

Även för frågorna 2a) – 2c) gjordes en analys på skolnivå. Andelen av de sammanlagda svaren (för steg 3, 6, 9, 12) för svarsalternativen ”Nej inte alls” respektive ”Ja, mycket” varierade vid jämförelse mellan skolorna. Det finns alltså även här en skillnad mellan utbildningsanordnarna vad beträffar andelen föräldrar som upplever att de utvecklat sitt teckenspråk och kunskaper om detta.

Barntillsyn

De tre undersökta TUFF-kurserna genomfördes i internatform. Antalet föräldrar som angett i enkäten att de haft behov av barntillsyn för förskolebarn var 64 och för barn i skolåldern 52. Fem har ej haft behov av barntillsyn. Majoriteten (83 st.) svarade ”ja” på frågan ”Har Ditt/Dina barn fått den tillsyn som behövts?” Endast två var inte nöjda på denna punkt.

Logi

Frågan formulerades ”Hur anser Du att boendet har fungerat för Dig och Din familj?”

Två tredjedelar av föräldrarna anser att boendet har fungerat ”mycket bra” och knappt en tredjedel svarar ”ganska bra”. Fyra procent ansåg att login fungerat ”dåligt” eller ”ganska dåligt”.

Kommentarer

Föräldrarna ombads skriva om de hade några ytterligare kommentarer kring TUFF-utbildningen under den vecka de deltagit. Kommentarererna har analyserats utifrån dels typ av kommentar, dels frekvens. De mest frekventa kategorierna kommentarer redovisas här. Andelen negativa kommentarer är få. Ett belysande exempel är att de som skrivit någon positiv eller negativ synpunkt om den nedan beskrivna gruppindelningen, är en tiondel av föräldragruppen. De exemplifieringar som medtagits har valts för att belysa variationen i svaren.

De flesta kommentarer tar upp tempot i utbildningen. De positiva synpunkterna är något fler än de negativa. Om allmänna kommentarer angående utbildningen tas med, blir den positiva bilden ännu starkare. Några exempel på vad olika föräldrar skriver är: ”Tempot var bra och passade mig. Kursmaterialet kunde ha varit bättre”. ”Lärarna har varit bra och tecknat tydligt. Dock har tempot varit för lågt och innehållet knappast motsvarat steg 10-12”. ”Undervisningen mycket bra; bra upplägg, bra tempo, bra lärare”.

Till detta hör hur gruppindelningarna skett, och att vissa grupper varit alltför ojämna i teckenspråksfärdigheten. Detta har enligt enkäten i vissa fall inneburit svårigheter för lärarna. Fler föräldrakommentarer är negativa än positiva på denna punkt, särskilt bland de som gått ett antal kurser tidigare: ”(...) Mina negativa svar är beroende på att jag blev (tillsammans med många andra) felplacerad i för lågt steg”. ”Kunskapsnivån i gruppen har varit mycket varierande”. ”Perfekt denna vecka, med massor av parallella kurser vilket gav möjlighet att byta grupp för att hamna på rätt nivå”.

Ett stort antal kommentarer handlar om kursmaterialet, varav en hel del negativa. Kritiken är av olika slag: bättre anpassning borde ske till gruppens behov; ojämn svårighetsgrad med en del alltför svåra inslag, andra mycket lätta. Föräldrar som snart gått alla sina TUFF-lektioner efterlyser kursmaterial att ta med hem för att kunna träna senare.

En slutsats är att karaktären på föräldrakommentarer varierar både på kurs- och skolnivå. En tolkning är att pga olika föräldrabehov motsvarar samma lärare/kursmaterial/val av innehåll vad en del föräldrar i gruppen behöver, men inte andra. Förbättringar kan dock göras ifråga om valet av innehåll och grupperingar i relation till kursdeltagarnas behov.

Allmänna synpunkter på TUFF-utbildningen

Tabell 6. Procentuell fördelning för respektive steg av föräldrarnas svar på frågan: "Efter de TUFF-kurser Du gått, hur väl tycker Du att Du kan kommunicera på teckenspråk i vardagsituationer med Ditt barn?".

	Steg 3	Steg 6	Steg 9	Steg 12
Dåligt	0	0	0	0
Ganska dåligt	0	12	12,5	13,1
Ganska bra	78,9	76	79,2	65,2
Bra	21,1	12	8,3	21,7
Antal svar	19	25	24	23

Enligt svarsmönstret i tabell 6 upplever majoriteten av föräldrarna som besvarat enkäten att de kan kommunicera "ganska bra" eller "bra" med sitt barn. En föräldrakommentar är "Vill ligga före mitt barn, INTE jämsides". I tabell 6 finns ingen klar tendens att föräldrar som kommit fram till steg 9 och 12 i större utsträckning skulle uppleva att de kan kommunicera "ganska bra" eller "bra" med sitt barn på teckenspråk, jämfört med föräldrar på steg 3 och 6.

Föräldrarna ombads även formulera och rangordna vad som är bra med den svenska TUFF-modellen. Kommentarererna kan grupperas i nedanstående kategorier. Antalet kommentarer för varje kategori anges inom parentes och vissa typiska synpunkter citeras. Den största kategorin kommentarer kan benämnas "Att träffa andra familjer" (17 st.) En fördel med TUFF-utbildningen är att få möta andra föräldrar i liknande situation. En förälder skriver "Kontakten med andra föräldrar (jämföra och utbyta erfarenheter)". Till denna grupp av kommentarer kan räknas de om internatformen (14 st.). Många föräldrar uppskattar att få gå en intensivvecka i internatform där även barntillsynen är ordnad. Denna kursform är även värdefull för syskonen. En kommentar är: "Bra att barnen får träffa andra barn –för den hörselskadade och för den hörande som lär sig förstå och teckna". Den näst största gruppen är "Allmänt positiva kommentarer" (10 st.). En förälder framhåller det värdefulla i "[a]tt man får en planering och komma igång med sin teckenspråksutbildning tidigt i barnets liv".

Ytterligare kommentarer kan kategoriseras "Utbildningen" (8 st.) med positiva synpunkter som "upplägget är bra med ökad svårighetsgrad" och "att utbildningen är utsträckt under flera år". "Lärarna" får positiva kommentarer (6 st.) och speciellt framhålls betydelsen av att få kommunicera med olika vuxna döva. "Döva lärare är det bästa"; "Döva lärare med olika sätt att teckna". Sista kategorin berör "Ekonomiska förutsättningar" (5 st.). I denna grupp handlar kommentarer om betydelsen av de ekonomiska möjligheterna som finns för att kunna delta, av CSN och att "att få betald utbildning".

5. 1 Slutsatser

Följande sammanfattning bygger på 106 föräldraenkäter från TUFF-kurser som genomfördes under juni 2003, med den ”gamla” stegindelningen.

- De flesta föräldrar är positiva i sin värdering av kursveckans innehåll och uppläggning i relation till deras barns språknivå. En variation finns mellan de olika stegen, vilket innebär ett behov av ytterligare utveckling.
- Kurserna har i allmänhet genomförts på lagom nivå i förhållande till föräldrarnas teckenspråksnivå. Vissa skillnader finns mellan föräldrasvaren från olika utbildningsanordnare. Förbättringar bör ske ifråga om grupsammansättning, undervisningstempo samt valet av innehåll i relation till gruppens behov.
- Majoriteten av föräldrarna upplever att de under kursveckan utökat sitt teckenförråd, fått fördjupade kunskaper i och om teckenspråk samt utvecklat sin kommunikationsförmåga. Samtidigt finns en viss återhållsamhet i de positiva svaren, så att föräldrarna ej är mycket positiva.
- Barntillsynen och logi under kursinternaten har enligt majoriteten av föräldrarna genomförts tillfredsställande.
- TUFF-kurser i internatform upplevs som positivt av föräldrarna, då det innebär en möjlighet till kontakt med andra, och att kunna jämföra och utbyta erfarenheter.
- Utbildningens uppläggning och val av innehåll bör på flera sätt utvecklas enligt föräldrarna.

6. TUFF-utbildningen: Bestämmelser och förbättringar

I detta avsnitt ingår några ytterligare utvärderingsaspekter av TUFF, relaterat till gällande bestämmelser, samt möjliga förbättringar enligt enkätsvaren.

6. 1 Utbildningsanordnare

I fråga 2a) (bilaga 1a) till utbildningsanordnarna fokuserades huruvida TUFF-bestämmelser/förordningar är oklara på några punkter. Tre av sex svarar ”Ja” på denna fråga. I svaren från tre utbildningsanordnare kommenteras: ”Det har förekommit diskussioner huruvida föräldrar har rätt att gå om ett steg. Det har också diskuterats om föräldrar har rätt till mer utbildning efter steg 12, om inte de 240 timmarna har utnyttjats och målen för TUFF-utbildningen inte har nåtts”. ”(...) Skrivningen om de 240 timmarna är olycklig, eftersom det utestänger föräldrar som inte nått målen i utbildningen trots att det finns ekonomiska resurser”. ”Vad säger CSN om friår? I nya förordningen står det dövblinda barn och taktill kommunikation.¹⁴ Vem står för utbildningen inom detta område till lärarna?”

¹⁴ Taktill kommunikation med dövblinda barn innebär bl.a. att teckenspråkskommunikationen inte främst är visuell utan även taktill (med handkontakt).

För att konkretisera fråga 2a) fick informanterna ta ställning till och kommentera ett verkligt fall i fråga 2b): "Föräldrar med ett dövt barn, deras första barn, deltog i TUFF-utbildningens 240 timmar. Andra barnet var hörande och det tredje barnet dövt. Hur skulle ni tolka föräldrarnas rätt i detta fall?" Fyra av sex tolkar bestämmelserna så att föräldrarna har rätt till 240 timmars TUFF totalt. Tre kommentarer är: "Svårt att bedöma hur en förälder tar till sig språket. Efter en TUFF kanske man behöver repetera vid andra barnet och gå in på steg 7-8 – kanske inte". "Om föräldrarnas teckenspråk inte är tillräckligt för att ge dem möjlighet att följa barnets språkutveckling, bör de kunna erbjudas ännu några veckor inom TUFF-utbildningen". "Inte självklart, beror på hur lång tid mellan barnen samt om föräldrarna under period 1 uppnått målet att få en fungerande kommunikation med sitt barn. Kan ev. bli aktuellt att föräldrarna hoppar in på ett högre steg för det tredje barnet. Det får ansvarig lärare avgöra."

En informant är villrådig på denna punkt, problematiserar och diskuterar i termer, det beror på: "Jag kan känna att dessa familjer skulle behöva påbyggnadsutbildningar. Om de ska börja om igen på steg 3 så blir det ingen språkutveckling. Men om föräldrarna inte har satsat fullt ut under de första 4 åren så kan det vara mer motiverande att gå om alla stegen... Men det har väl också med CSN att göra. De får bara ut 240 timmar. Är de förbrukade så är de förbrukade?"

Den sista delen av kommentaren pekar på en oklarhet om vad som gäller. CSN tolkar bestämmelserna så att ansvaret som registerhållande instans inte åligger CSN (personlig kommunikation), utan detta ska ske vid antagningen till TUFF, dvs. hos utbildningsanordnarna.

Under 2003 förändras TUFF-utbildningen på olika sätt utifrån den reviderade kursplanen. Fråga 3 formulerades "Hur genomförs detta på er skola och med vilket stöd till berörda lärare? Förutom lärares deltagande i de speciella seminarierna 17-18 mars; 9-10 september [t.ex. Studiedagar? Seminarier? Viss nedsättning i antal undervisningstimmar för att sätta sig in i det nya? Har någon lärare ett mentorsansvar/pedagogiskt samordningsansvar?]"

I samtliga fall har en eller två lärare, alternativt ett arbetslag ansvaret för utvecklingen och samordning av den nya TUFF-uppläggnings. Fyra av sex informanter anger att läraren/berörda lärare har någon form av nedsättning i tjänsten.

6. 2 Habilitering

Enkätfråga 5 (bilaga 1b) till HDV (hörsel- och dövpedagogiska verksamhet vid habiliteringen) fokuserade önskvärda förbättringar av de här aktuella teckenspråksutbildningarna. Skälet till denna fråga var att om möjligt få information om tänkbara hinder för föräldrarna att delta i habiliteringens teckenspråksutbildning. Frågan formulerades "För att bli ännu attraktivare för föräldrar, vad skulle enligt Er uppfattning behöva förändras för att förbättra introduktionsutbildningen i teckenspråk?" (fråga 5a)

De förslag som anges är ”Fler utbildningsorter”; ”Se över behov och innehåll”; ”Ekonomisk ersättning motsvarande vad föräldrar får då de går TUFF”; ”Ekonomiska ersättningen”.

Ifråga om förbättringar av TUFF-utbildningen (fråga 5b) är svaren ”Fler tidsalternativ, bättre marknadsföring, service mot elever”; ”en mjukare start, kraven upplevs som stora av föräldrarna när de går in i TUFF”; ”mer omfattande TUFF-utbildning”; ”två kursveckor på sommaren gör det svårt att planera semestern för hela familjen”. ”Kontinuerlig kontakt mellan TUFF-lärarna och landstingslärarna förbättrar kvalitén för båda parter”. En tänkbar förbättring som förekommit i diskussioner är att erbjuda en hel termins studier på heltid istället för några veckor per termin. Detta är dock inget förslag som någon skola skall pröva.

Introduktionsutbildningen i teckenspråk genomförs av landstingens habilitering, medan ansvaret för TUFF ligger hos de olika utbildningsanordnarna (folkhögskolor) och Specialpedagogiska institutet. Frågan är om någon samordning sker, så att innehållet i TUFF bygger vidare på vad föräldrarna lärt under introduktionsutbildningen. En nödvändig (men inte tillräcklig) förutsättning är i så fall att någon form av samarbete sker mellan respektive lärargrupper, vilket fråga 6 fokuserar: ”Om Ni har egna teckenspråklärare, i vilken utsträckning förekommer kontakter mellan dem och motsvarande lärare på utbildningsanordnarna av TUFF?” Svaren formulerades ”regelbunden kontakt”; ”har ej teckenspråklärare i verksamheten” (två fall); ”ganska regelbundet”; ”har försämrats”. Även på denna punkt finns regionala skillnader. I vissa fall köps introduktionsutbildningen från de utbildningsanordnare som sedan ansvarar för TUFF. Detta ger förutsättningar för en kontinuitet i kursuppläggningsen, vilket inte i lika hög grad finns i övriga delar av landet.

Enligt förordningen och ramkursplanen för TUFF ska kurserna innehålla *teckenspråk*. Även förfrågningar om tecken som stöd (TSS) förekommer från föräldrar, vilket skulle tolkas som en önskan om att ha talad svenska som ”bas” för kommunikationen med vissa tecken som stöd. I fråga 7a) formulerades: ”Under de två sista läsåren, har föräldrars efterfrågan på Tecken Som Stöd (TSS) ökat?” Tre HDV-informanter svarar ja och två nej. Enligt två av fem enkätsvar finns TSS att erbjuda.

Följdfrågan till de som kan erbjuda TSS-kurser (fråga 7c) var: ”Väljer vissa föräldrar hellre TSS-kurser än teckenspråkskurser?” Enligt svaren är det lika vanligt att föräldrarna i första hand väljer TSS som teckenspråk. Ingen speciell föräldragrupp (t.ex. föräldrar till barn med CI) anges som hellre väljer TSS, utom i ett fall: ”föräldrar till integrerade barn med hörselskada”. En kritik från vissa föräldrar är att det blir för långt uppehåll mellan TUFF-kurserna.

Fråga 8 formulerades: ”TUFF-kurserna ges under vissa veckor per år. Mellan dessa veckor, erbjuds föräldrarna teckenspråksaktiviteter/kurser av Er?” Tre av fem svarar ja på denna fråga. Utbudet varierar stort i om-

fattning, från ett bredare utbud med fem heldagar per termin, anhörigkurs, konversationskurs, ”efter TUFF-utbildning” mm. (Skåne), till andra HDV som har försökt med ungefär motsvarande verksamhet men där få eller inga föräldrar deltagit.

Enligt den ursprungliga TUFF-propositionen,¹⁵ och i officiella svar från utbildningsdepartementet till föräldrar, skall *efterföljande utbildningar* kunna möta ytterligare behov, när föräldern fullföljt sin TUFF-utbildning. Propositionen pekade på möjligheter till indirekt statligt stöd inom befintliga system, såsom folkhögskolor, mm. I tre fall finns ingen sådan efterföljande utbildning. De som har sådan utbildning erbjuder t.ex. två veckor per termin (Skåne), eller temakvällar. Det finns alltså stora regionala skillnader vad föräldrar erbjuds.

6.3 Föräldrar

Sista frågan i föräldraenkäten (bilaga 1c) formulerades: ”För att göra TUFF-utbildningen bättre, vad borde förbättras? (t.ex. kursernas uppläggning och innehåll? Lärarnas kompetens? Ekonomiska förutsättningar att delta i kurserna? Fler lektioner?)”. Även för denna fråga har kommentarerna kategoriserats och frekvenser anges inom parentes.

Antal lektioner (46 st.)

Kommentarerna i denna kategori är helt dominerande. Föräldrarna anser att det måste bli fler lektioner utöver nuvarande 240 timmar, även efter förskoleåren. Exempel på vad föräldrar skriver är: ”Fler timmar, som det är nu, är det alldeles för dåligt. Man får panik när timmarna rinner iväg”; ”Fler timmar, det är ju ett nytt språk att lära sig”. Ett förslag från en förälder är att TUFF skulle motsvara svenska för invandrare.

Utbildningen (28st.)

Denna kategori innehåller ett stort antal kommentarer, vilka kan delas upp i undergrupper. Didaktiska synpunkter inklusive val av innehåll är bl.a. fler kommunikationsövningar, fler fria diskussioner, mer vardags-tecken samt ”mer inflytande på val av innehåll”. Ifråga om val av undervisningsmaterial efterlyser en grupp föräldrar en CD att ta hem, bättre kursmaterial så att man har möjlighet till självstudier, samt bättre anpassning till individens behov. Grupperingar av föräldrarna utifrån behov kan på olika sätt förbättras. Detta kan ske t.ex. utifrån barnets ålder, eller hur långt föräldern kommit i teckenspråket. En förälder skriver att ”nu fortsätter man hur dålig man än är”.

Utbildningens uppläggning och organisation (11 st.)

Kommentarernas innehåll i denna kategori pekar inte enstämigt i någon bestämd ”riktning”, utan de är av olika karaktär. Den nuvarande modellen som tillämpas av vissa utbildningsanordnare, hur TUFF planeras under ett år, skulle kunna vidareutvecklas. Istället för två veckor i rad vore det bättre med en vecka vår och höst. Föräldrar formulerar sig att: ”Lek-

¹⁵ Prop. 1996/97:162.

tionerna skulle kunna uppdelas på flera veckor med något kortare dagar (dagarna på dagis är väldigt långa och tröttande för barnen)”; ”Veckokurser borde varvas med kortare undervisning, t.ex. 1-2 h vecka för att hålla igång språket”.

Betydelsen av att något ordnas mellan TUFF-veckorna återkommer på flera sätt såsom; ”Kvällskurser (innebär kontinuitet), svårt med en hel vecka ledig”; ”Helgkurser”; ”Hörselvården skulle kunna fixa hjälpkurser på hemmaplan, nåt mer tillfälle att träffa de andra föräldragrupperna.”

Ekonomiska förutsättningar (7 st.)

De ekonomiska förutsättningarna påtalar en grupp föräldrar. CSN upplevs som omständligt. Vissa föräldrar ordnar ekonomin på annat sätt för att klara av det hela: ”Har personligen fått tillfällig föräldrapenning varje gång men om man skulle ompröva hos försäkringskassan och jag endast skulle få CSN-ersättning, skulle jag varje gång tveka gällande deltagandet”.

Inkomstersättningens nivå, 75 kronor per timme med inkomstbortfall, kritiserar av deltagare i TUFF. Ersättningen har legat på samma belopp sedan 1995 och borde enligt föräldrarna anpassas till dagens generella lönenivåer. Vissa föräldrar ordnar ekonomin på annat sätt, t.ex. föräldrapenning eller semester.

6. 4 Slutsatser

- Till vissa delar är bestämmelser enligt enkätresultaten oklara och handläggning av föräldrars rättigheter till TUFF inte självklar för utbildningsanordnarna. Detta gäller t.ex. hur maximala antalet timmar ska bedömas i vissa fall.
- Reformeringen av TUFF genomförs under 2003 hos samtliga utbildningsanordnare genom att vissa lärare har ett ansvar för detta i sin tjänst.
- De ekonomiska förutsättningarna för deltagandet i habiliteringens introduktionsutbildning i teckenspråk skiljer sig från TUFF. Dessutom varierar bedömningen av föräldrars behov av vårdbidrag mm. mellan olika orter, vilket får konsekvenser om alla föräldrar skall kunna delta eller ej.
- För att förbättra TUFF anser föräldrarna att antalet lektioner måste bli fler, och utökas till att omfatta barnens skolålder. Dessutom bör CSN-ersättningen höjas.

7. DISKUSSION

Syftet med denna utvärdering är att belysa några aspekter av nuläget inom TUFF, år 2003. Resultaten speglar TUFF-utbildningen under den sista terminen, vårterminen och sommaren 2003, innan en övergång genomförts till den nya uppläggningsen.

I vilken utsträckning ger urvalet möjligheter till generaliserande slutsatser? Svarefrekvensen är hög för alla enkäterna. Dessa pekar på kritiska faktorer som har betydelse i sammanhanget, men några statistiska slutsatser i vilken utsträckning dessa faktorer påverkar alla TUFF-föräldrar går inte att dra. Enligt föräldraenkäten (bilaga 1c) finns på skolnivå en skillnad i svarsmönstren på frågorna 1a) – 1c) från föräldrar som deltagit i TUFF-utbildning hos olika utbildningsanordnare.

Skälen till variationen nöjda/missnöjda kan bero på faktorer på individ-, grupp- och organisationsnivå: den enskilde förälderns behov/färdighet i teckenspråk samt språkliga förutsättningar; den enskilde teckenspråklärorens kompetens; föräldragrupperns sammansättning ifråga om bakgrund och yrkeserfarenhet, där vissa grupper kan ha fler föräldrar med erfarenhet av kritiskt tänkande och av att formulera krav; utbildningsanordnarnas organisationen av tjänstefördelningar, av gruppammansättningar mm.

Antalet TUFF-deltagare hos utbildningsanordnare och antalet ärenden hos CSN har minskat betydligt från år 2001. Däremot finns inte motsvarande minskning ifråga om tillfrågade habiliterings introduktionsutbildning i teckenspråk (med något undantag). Något enkelt svar finns ej på frågan varför denna minskning sker. Av det insamlade materialet att döma kan inga huvudorsaker lyftas fram, utan en tolkning är att den pågående tendensen beror på flera faktorer, olika för olika föräldrar. En variation finns även mellan skilda orter. På vissa platser har klart färre döva barn fötts och inflyttningen av familjer med döva barn minskat betydligt. Andra faktorer som nämns i resultatet är invandrarföräldrar som är svåra att få med i TUFF; arbetsmarknadsläget; ekonomiska förutsättningar (CSN-ersättningen har under ett antal år legat på samma nivå). Ett antal föräldrar har inte varit nöjda med olika aspekter av utbildningen t.ex. att den inte lett fram till kursplanens uppnåendemål och att individuell feedback i relation till ramkursplanen saknats. Sammantaget kan dessa faktorer ha bidragit till att en minskning skett av TUFF-deltagare de två sista åren.

En hypotes i ”talet om” denna minskning har varit att eftersom mer än 80% av döva barn opereras med cochleaimplantat (CI), skulle föräldrarna möjligen hellre satsa på talat språk än teckenspråk. Detta motsägs av resultaten från de habiliteringsenheter som tillfrågats, vilka tvärtom pekar på att den absoluta majoriteten av föräldrarna till förskolebarn med CI deltar i habiliteringens introduktionsutbildning i teckenspråk. Kan det vara så att dessa föräldrar går några kurser men inte gärna fortsätter? Utvärderingen har inte tillräckligt underlag för att belysa varför vissa föräldrar fortsätter med TUFF och andra inte.

De flesta av föräldraenkätens svar är positiva till olika aspekter av kursveckans innehåll och uppläggning. Svaren är dock ofta något återhållsamma. En förhoppning i denna utvärdering var att genom föräldraenkäten (fråga 3, bilaga 1c) kunna belysa vad i TUFF som kan förbättras och

därigenom indirekt kunna finna möjliga orsaker till varför föräldrar inte är nöjda med TUFF (och alltså ogärna skulle anmäla sig till ytterligare TUFF-kurser). Föräldrarna nämner olika aspekter av utbildningen såsom t.ex. gruppindelning, tempot, läromedlen, alltför långt mellan TUFF-kurserna. Vissa nämner att barnen kommunicerar med en blandning av tal och tecken, vilket gör att till vardags blir det inte samma kommunicerande på teckenspråk, som om barnet vore dövt.

Den dominerande kommentaren för att förbättra TUFF är att det totala antalet lektioner är för litet. Vissa föräldrars synpunkter tyder på att det finns de som sparar och är rädda om sina timmar. En möjlig tolkning, som stöds av kommentarer, är att föräldrarna vet om att en revidering av TUFF är på väg och att de hellre vill satsa sina återstående timmar på de reformerade kurserna. Samtidigt kan denna förklaring inte stå för hela variationen.

Ett resultat som kan diskuteras är tendensen i tabell 6, där svaren redovisas på frågan ”Efter de TUFF-kurser Du gått, hur väl tycker Du att Du kan kommunicera på teckenspråk i vardagssituationer med Ditt barn?” Varför upplever inte föräldrarna, som snart gått färdigt TUFF-utbildningen, i större utsträckning att de kan kommunicera ”bra” eller ”ganska bra” med sitt barn på teckenspråk? En rimlig förväntan är att de efter TUFF-utbildningen skulle uppleva sig ha kommit ”närmare” målen i ramkursplanen. (bilaga 2) Frågan är omöjlig att besvara med enkätunderlaget. Vad är orsak och verkan i sammanhanget? Vad kan familjens språkmiljö, barnets språkutveckling och TUFF-kursernas (in-)effektivitet betyda? Barn som t.ex. börjar i specialskolan får andra förutsättningar till utveckling på teckenspråk, jämfört med integrerade barn. Därav kan följa att om föräldern får ett begränsat antal TUFF-lektioner under förskoleåren, och inte utvecklar sitt teckenspråk i samma takt som sitt barn, kan upplevelsen bli en frustration över att inte fullt ut kunna kommunicera ”bra” med sitt barn. Det behöver alltså inte nödvändigtvis bara bero på att det otillräckliga antalet TUFF-lektioner varit ineffektiva. En aspekt uttrycks av en förälder på steg 12: ”Det är mitt sista steg, men mitt barns språkutveckling slutar inte vid 11 år. Hur ska jag nu hjälpa mitt barn att utveckla sitt språk, när det blir han som lär mej?”

Resultaten pekar alltså på en komplex bild, där uppläggnings och innehåll av olika teckenspråkskurser ska kunna möta föräldrar med mycket skilda behov och förutsättningar, och som har barn med mycket olika behov. Den förändrade uppläggnings av TUFF-utbildningen bör ha större möjligheter än tidigare års TUFF att med en individualiserad, behovsstyrd uppläggnings kunna möta dessa behov.

REFERENSER

Proposition 1996/97:162. *Utbildning i teckenspråk för vissa föräldrar m.m.*

Riksrevisionsverket (2003): *Transfereringar vid Specialpedagogiska institutet*. Revisionsrapport, RRV dnr 30-2002-0393. Stockholm: Riksrevisionsverket.

SFS 1997:1158. *Förordning om statsbidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar.*

SKOLFS 1998:7. *Skolverkets föreskrifter och allmänna råd om ramkursplan för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar.*

SKOLFS 2003:19. *Ramkursplan för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar*. Stockholm: Skolverket.

SOU 1996:102. *TUFF teckenspråksutbildning för föräldrar. Slutbetänkande av Utredning om utbildning i teckenspråk för döva föräldrar till döva barn m.m.* Stockholm: Fritzes.

Bilagor

Bilaga 1a: TUFF-enkät till utbildningsanordnare

Enkät till utbildningsanordnare.

Om enkäten skickas tillbaka med attachment, ersätt med att X vid t.ex. svarsalternativen Ja eller Nej.

Ett syfte med denna enkät är att få ett underlag för att belysa om några förändringar skett av antal föräldrar inom TUFF-utbildningen kalenderåret 2001 jämfört med 2002.

1 a) I nedanstående tabell, fyll i antalet föräldrar som deltagit i Era kurser på respektive steg under år 2001 respektive 2002.

	Steg 3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2001										
2002										

1 b) De kurser Ni genomfört under första hälften av år 2003, finns någon tendens i antalet deltagande föräldrar om Ni jämför med tidigare år?

1 c) Om förändringar skett enligt fråga 1 a), vad kan ha orsakat detta? (t.ex. enligt kommentarer Ni fått i utvärderingar, tel.samtal från föräldrar, etc)

2 a) Enligt Er uppfattning, är TUFF-bestämmelser/förordningar o.dyl. oklara på några punkter?

Ja

Nej

Om ja, beskriv exempel?

2 b) Föräldrar med ett dövt barn, deras första barn, deltog i TUFF-utbildningens 240 timmar. Andra barnet var hörande och det tredje barnet dövt. Hur skulle ni tolka föräldrarnas rätt i detta fall?

Föräldrarna har rätt till 240 timmars TUFF totalt

Föräldrarna har rätt till 240 timmars TUFF för varje barn

Kommentarer:

3) Under 2003 reformeras TUFF-utbildningen på olika sätt utifrån den reviderade kursplanen.

Hur genomförs detta på er skola och med vilket stöd till berörda lärare? Förutom lärares deltagande i de speciella seminarierna 17-18 mars; 9-10 september.

[t.ex. Studiedagar? Seminarier? Viss nedsättning i antal undervisningstimmor för att sätta sig in i det nya? Har någon lärare ett mentorsansvar/pedagogiskt samordningsansvar?]

Bilaga 1 b

ÖREBRO UNIVERSITET
PEDAGOGISKA INSTITUTIONEN

Enkät till landstingens hörsel- och dövpedagogiska verksamhet, juni 2003.

Om enkäten skickas tillbaka med attachment, ersätt med ett X vid t.ex. svarsalternativen Ja eller Nej.

1.a) Har antalet förskolebarn och föräldrar i Er verksamhet förändrats under de sista två/tre åren?

- Ja
 Nej

Om ja, på vilket sätt?

1 b) Om **1 a)** besvarats med ”ja”, vilken/vilka faktor(er) kan ha haft störst betydelse för denna förändring?

- Inflyttning till länet
 Utflyttning från länet
 Färre barn med dövhet/hörselskada har fötts i länet
 Andra faktorer av betydelse:

2 a) I nedanstående tabell efterfrågas antalet föräldrar till förskolebarn som gått Introduktionsutbildningen i teckenspråk under de sista åren, t.o.m. vt-03 (obs! det kan vara samma föräldrar som räknas in under fler än ett år).

	Antal föräldrar till förskolebarn i Ert område som gått Introduktionsutbildning
2001	
2002	
2003	

2 b) Uppskatta hur många av Era föräldrar, vars förskolebarn har behov av TUFF, som inte har deltagit Introduktionsutbildning i teckenspråk.

	Ej deltagit
2001	
2002	
2003	

2 c) Av vilka skäl har vissa föräldrar i Ert område inte deltagit i Introduktionsutbildning i teckenspråk? (och alltså inte fortsatt med TUFF)
Försök om möjligt rangordna nedan så att 1) är vanligast förekommande och 3) mest ovanligt.

1).....
.....

2).....
.....

3).....
.....

3. Enligt förordningen är målgruppen för TUFF föräldrar till barn som helt eller delvis är beroende av teckenspråk för sin kommunikation.

a) Vilka föräldrar, enligt Er nuvarande policy, får information om och erbjuds Introduktionsutbildning (och information om fortsatt TUFF) från Er? (markera ett alternativ)

- I stort sett alla föräldrar till barn med någon grad av hörselnedsättning.
 Ett urval sker: i första hand erbjuds föräldrar till barn med gravare hörselnedsättningar, och som sannolikt kommer att erbjudas plats på specialskola.

Kommentar:

3 b) Har Er policy förändrats de två/tre sista åren ifråga om till vilka föräldrar Introduktionsutbildning i teckenspråk erbjuds?

(exempel på detta skulle kunna vara en mer ”strikt” policy och färre platser på grund av stramare budget).

- Ja
 Nej

Om ja, på vilket sätt?

4 a) Hur många förskolebarn med CI har ni i Er verksamhet?.....

4 b) Uppskatta ungefär hur många av dessa barns föräldrar som valt att inte delta i Introduktionsutbildningen i teckenspråk?.....

5. För att bli ännu attraktivare för föräldrar, vad skulle enligt Er uppfattning behöva förändras för att förbättra

a) Introduktionsutbildning i teckenspråk.....

.....
.....

b) TUFF

.....
.....

6. Om Ni har egna teckenspråkslärare, i vilken utsträckning förekommer kontakter mellan dem och motsvarande lärare på utbildningsanordnarna av TUFF?

.....
.....

7 a) Under de två sista läsåren, har föräldrars efterfrågan på Tecken Som Stöd (TSS) ökat?

Ja Nej

7 b) Finns kurser i (TSS) ni kan erbjuda föräldrarna?

Ja

Nej

Om ja, på vilket sätt?

7 c) Om Ni svarat ja på **7b)**, väljer vissa föräldrar hellre TSS kurser än teckenspråkskurser?

Ja Nej

Om ja vilka föräldrar? (tex. Föräldrar till barn med CI?)

8. TUFF-kurserna ges under vissa veckor per år. Mellan dessa veckor, erbjuds föräldrarna teckenspråksaktiviteter/kurser av Er?

Ja

Nej

Om ja, vad i så fall?

9. Sker någon fortsatt kursverksamhet i teckenspråk från Er sida för föräldrarna efter fullbordad TUFF-utbildning? (240 timmar)

Ja

Nej

Om ja, vad i så fall?

Bilaga 1c: KURSVÄRDERING AV TUFF-UTBILDNINGEN

Resultaten av denna kursvärdering kommer att användas på flera sätt. En sammanfattning görs för Specialpedagogiska institutet, som fördelar de statliga medlen till TUFF. Dessutom ingår de i en rapport till Skolverket, som är ansvariga inför regeringen för kursplanen och att kursvärderingar av TUFF genomförs regelbundet. Uppdraget från Skolverket att sammanställa kursvärderingen görs av Lars-Åke Domfors, Pedagogiska institutionen, Örebro universitet, tel. 019 30 32 81. Det är viktigt att alla deltagare fyller i blanketten.

UTBILDNINGEN DENNA VECKA

Steg 3 6 9 12

År..... **Vecka**.....

Skola

Hur gammalt är Ditt/Dina barn som använder teckenspråk?.....

I nedanstående frågor, kryssa i ett svarsalternativ som Du tycker bäst motsvarar Din uppfattning. Skriv gärna kommentarer om frågan.

1. Tycker Du att kursveckans innehåll och uppläggning passade:

a) Ditt barns ålder? Ja Nej

b) Ditt barns språknivå? För låg nivå Lagom nivå För hög nivå

c) Din egen teckenspråksnivå? För låg nivå Lagom nivå För hög nivå

2. Har Du under kursveckan:

a) utökat Ditt teckenförråd? Nej inte alls Ja, i viss mån Ja, mycket

b) fått fördjupade kunskaper i och om teckenspråk?
Nej, inte alls Ja, i viss mån Ja, mycket

c) utvecklat Din kommunikationsförmåga?

Nej, inte alls Ja, i viss mån Ja, mycket

BARNTILLSYN

1. Har Du haft behov av barntillsyn för:

Barn i förskoleåldern Barn i skolåldern Ej behov av barntillsyn

2. Har Ditt/Dina barn fått den tillsyn som behövts? Ja Nej

LOGI

1. Hur anser Du att boendet har fungerat för Dig och Din familj?

Dåligt Ganska dåligt Ganska bra Mycket bra

KOMMENTARER

Skriv gärna om Du har några ytterligare kommentarer kring utbildningen denna vecka

(t.ex. tempot i undervisningen; kursmaterialet)

.....

ALLMÄNNA SYNPUNKTER PÅ TUFF-UTBILDNINGEN I SVE- RIGE

1. Efter de TUFF-kurser Du gått, hur väl tycker Du att Du kan kommunicera på teckenspråk i vardagssituationer med Ditt barn?

Dåligt Ganska dåligt Ganska bra Bra

Kommentar:

2. Vad är bra med den svenska TUFF-modellen?

Rangordna så det Du tycker är viktigast kommer först.

a).....

b).....
.....

c).....
.....

3. För att göra TUFF-utbildningen bättre, vad borde förbättras? (t.ex. Kursernas uppläggning och innehåll? Lärarnas kompetens? Ekonomiska förutsättningar att delta i kurserna? Fler lektioner?)
Rangordna så det Du tycker är viktigast kommer först.

a).....
.....

b).....
.....

c).....
.....

Bilaga 2

Statens skolverks författningssamling

ISSN 1102-1950

Skolverkets föreskrifter

om ramkursplan för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar

2003-03-14

Skolverket föreskriver med stöd av 3 § andra stycket förordningen (1997:1158) om statsbidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar att för sådana kurser i teckenspråksutbildning som enligt förordningen berättigar till statsbidrag skall den ramkursplan som redovisas i bilagan till dessa föreskrifter gälla.

Bilaga

Utbildningens syfte

Utbildningen skall ge föräldrar till barn som är beroende av teckenspråk för sin kommunikation med främst döva, hörselskadade eller dövblinda barn, kunskaper i att använda teckenspråk i den dagliga kommunikationen. Utbildningen utgår från föräldrarnas behov och önskemål och bygger på att föräldrarna har förkunskaper i teckenspråk, som motsvarar målen för landstingens introduktionsutbildning.

Syftet med utbildningen är att föräldrarna på ett funktionellt sätt skall kunna använda teckenspråket i kontakt med sitt barn och därmed främja barnets utveckling. Utbildningen syftar även till att ge föräldrarna insikt om de grundläggande villkor för kommunikation som gäller vid samtal med döva teckenspråksanvändare.

Mål att sträva mot

Utbildningsanordnaren skall i sin undervisning i teckenspråk sträva efter att föräldrarna

- . utvecklar sina kunskaper i att kommunicera på teckenspråk så att de kan följa och stödja barnet i dess utveckling,
- . vågar och vill delta i dialog och utvecklar sin förmåga att berätta, beskriva och uttrycka sina åsikter på teckenspråk,
- . utvecklar sådana färdigheter att de kan kommunicera i grupp med döva, dövblinda och hörselskadade i vardagliga situationer,
- . får tilltro till sin förmåga att använda teckenspråk i alla de sammanhang där det behövs,
- . kommer till insikt om hur den egna inläringen av teckenspråk går till och utifrån denna kunskap självständigt arbetar med att utveckla sitt teckenspråk.

Teckenspråkets karaktär och uppbyggnad

Teckenspråket är dövas förstaspråk. I Sverige finns cirka tiotusen personer som är döva från födseln eller tidig barndom. Även andra, exempel-

vis vissa hörselskadade och dövblinda, använder i ökande omfattning teckenspråk för att kommunicera.

Teckenspråket är inte internationellt utan varje land har sitt nationella teckenspråk med egen grammatik, eget ordförråd och egna kulturella drag. Det är ett visuellt/gestuellt språk som produceras med händerna, ansiktet och kroppen. Den som tillägnar sig kunskaper i teckenspråk lär sig samtidigt ett nytt sätt att kommunicera eftersom teckenspråk skiljer sig från talade språk.

Ytterligare en skillnad är att jämfört med svenska språket saknar teckenspråket skriftlig form. Genom att använda teckenspråk för att uttrycka egna tankar eller ta del av andras tankar utvecklas språkfärdigheten.

Kurs: Teckenspråk för föräldrar . grundkurs (240 timmar om 60 minuter)

Mål att uppnå efter avslutad kurs

Föräldrarna skall

- . förstå huvudinnehållet i vardagligt teckenspråk,
- . kunna använda teckenspråk för att beskriva och berätta,
- . kunna samtala med sitt barn om vardagliga ämnen samt ha viss förmåga att anpassa sitt språk efter situationen,
- . kunna bokstavera och avläsa tydlig bokstavering,
- . ha tilltro till den egna språkfärdigheten och våga använda teckenspråk i vardagliga situationer med döva, dövblinda eller hörselskadade.

Dessa föreskrifter träder i kraft fyra veckor efter den dag föreskrifterna enligt uppgift på dem utkom från trycket.

Genom dessa föreskrifter upphävs Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 1998:7) om ramkursplan för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar.

PER THULLBERG

Madeleine Dahlborg

Bilaga 3

Utdrag ur SFS nr: 1997:1158

Förordning (1997:1158) om statsbidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar

Inledande bestämmelse

1 § Statsbidrag lämnas enligt denna förordning för kostnader för teckenspråksutbildning för föräldrar till barn som för kommunikation är beroende av teckenspråk (TUFF). Statsbidrag lämnas i den utsträckning det finns medel.

Vid tillämpningen av denna förordning likställs med förälder

1. särskilt förordnad vårdnadshavare som inte är förälder och som har vård om barnet,
2. den som är gift med en förälder eller bor tillsammans med en förälder under äktenskapsliknande förhållanden, och
3. den som har tagit emot ett barn för stadigvarande vård och fostran i sitt hem.

Utbildningen

2 § TUFF skall syfta till att ge föräldrarna sådana färdigheter att de på ett funktionellt sätt kan använda teckenspråk i kontakt med sina barn och därmed främja barnens utveckling.

3 § TUFF skall bestå av påbyggbara kurser om sammanlagt 240 timmar och utgå från de förkunskaper som fås genom den introduktion i teckenspråk som erbjuds inom ramen för habilitering enligt 3 a § hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) eller motsvarande kunskaper.

Statens skolverk skall fastställa en ramkursplan för TUFF. Av ramkursplanen skall målen med TUFF framgå.

Utbildningsanordnaren skall utifrån ramkursplanen fastställa en plan för utbildningen.

4 § Utbildningsanordnaren skall ha förutsättningar för lokalt utvecklingsarbete och erbjuda en teckenspråkig miljö.

För undervisningen skall utbildningsanordnaren använda kompetenta lärare.

5 § Om någon deltagare behöver det skall utbildningsanordnaren erbjuda internatboende och barntillsyn.

Utbildningsanordnaren bör sträva efter att planera TUFF så att syskon kan få teckenspråksutbildning samtidigt med föräldrarna.

6 § TUFF skall i första hand ges innan barnet nått skolåldern och bör genomföras under loppet av fyra år. Föräldrar till yngre barn skall prioriteras.

7 § Den som deltagit i en kurs har rätt att få ett intyg över genomförd utbildning.

Bidrag till anordnare av TUFF

8 § Statsbidrag till anordnare av TUFF får lämnas till kostnader för

1. utbildningen,
2. internatboende, och
3. barntillsyn, förskola eller fritidsverksamhet som utbildningsanordnaren anordnar för deltagarnas barn.